

Fitrat:
Din Duygusunun
Bütün İnsanlarda
Mevcudiyeti

Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ'nın insanlarla, kendisinin Yaratıcı-Rab (ulûhiyyet) insanların da O'nun kulu (ubûdiyyet) olduğuna dair bir sözleşme yaptığı anlatılır.¹ Bunun doğal sonucu, bir yaratılış gerçekliği (fitrat) olarak din duygusunun bütün insanlarda mevcut oluşudur. Nitekim dinler tarihi araştırmaları çok farklı sebeplere bağlı olarak insanın, insanüstü bir varlığa bağlanma, onu kutsama ve onunla bütünleşme gereğini daima hissettiğini tespit etmiş, tarih boyunca dinsiz bir topluluğa rastlanmadığını belirlemiştir.

Bu gerçekliğin fıkhi ilgilendiren tarafı ise insan ile Allah arasındaki ilişkinin din üzerinden tanımlanmasıdır. İnsanın beslenmesinden çevresiyle ilişkilerine varıncaya kadar hayatın her alanında belirleyici kurumlardan birisi hatta birincisi dindir. İşte fıkıh hayat ile dinin bağlantısını kuran ilmin adıdır.

İlahî dinler dikkate alındığında denilebilir ki din, insanların Allah Teâlâ ile yapmış oldukları ve vahiy meleği Cebrael (a.s.) vasıtasıyla peygamberlerine bildirdikleri, onların da ümmetlerine tebliğ ettiği sözleşme hükümlerinden ibarettir. Bu görevi yerine getiren peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.v.), sözleşme hükümlerinin toplandığı son ilahî kitap ise Kur'ân-ı Kerîm'dir.

Evrensel ve süreklilik özelliği taşıyan bu sözleşme hükümlerine insanların ne derece uyduğuna dair hesap, "din günü"² denilen ahiret yurdunda kurulacak büyük mahkeme ile açığa çıkacak³ ve herkes söz ve eylemlerinin karşılığını tam olarak burada bulacaktır.

Din Nedir?

Buna göre dinî hükümler insanın yaratılış amacı olan kulluğun⁴ nasıl yapılacağını düzenleyen esaslardan oluşur. Klasik kaynaklarda dinin bu özelliği öne çıkarılarak "akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilahî kanunlar/prensipeler bütünü" olarak tanımlanır.⁵

İlahî dinler birbirlerini tasdik ederek gelmiştir.⁶ Bu, bütün semavi dinlerin temel esaslarda ortak olduğuna işaret eder.⁷ Bu sebeple İslam aslı bozulmamış bütün dinlerin ortak adıdır. İnsanların zaman içinde dinî hükümleri tahrif etmesi⁸ sebebiyle bizzat Allah tarafından yeni bir peygamber gönderilerek bunlar düzeltilmiştir. Bu sözleşme hükümlerinin en son ve en mükemmel hâli Kur'ân-ı Kerîm; dinin adı da İslam'dır.⁹ Peygamberler zincirinin en son halkası ise Hz. Muhammed'dir.¹⁰ Şu hâlde fıkıh, son din olan İslam ile hayatın bağlantısını kuran ilmin adıdır.

FIKHIN TANIMI

Fıkıh, günlük hayatta dinî partikler belirleyen ilimdir. Bu bağlamda insanın, Rabbi, diğer insanlar, devleti ve devletlerin birbirleri ile olan ilişkilerini konu alır. Geleneksel sınıflamadan farklı olarak günümüzde fıkıhın ibadet konuları ilmi hâl olarak isimlendirilen özel bir ilme bırakılmış; hukuka ilişkin konular ise İslam hukuku ilminde incelemeye tabi tutulmuştur.

Fıkıhın Kelime Anlamı

Kelime olarak fıkıh, “bir şeyi incelikleri ile bilmek, anlamak, kavramak”,¹¹ “bir söz söyleyenin o sözüyle neyi kastettiğini bilmek”¹² demektir. Şu ayette bu anlam açıkça gözükmektedir:

فَمَا لَهُمْ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا

“Bu adamlara ne oldu ki bir türlü sözü anlayamıyorlar!”¹³

Tefakkuh:
Dinin inceliklerini
Anlamak

Yine Kur’ân-ı Kerîm’in savaşa giden bir topluluk içinden bir grubun geride kalarak dinin inceliklerini anlamakla meşgul olmalarını istediği ayetteki (لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ) ifadesi¹⁴ bu anlamdadır. Kelimenin ıstılah anlamında da görüleceği üzere bu ilim dalına fıkıh isminin seçilmiş olması onun dildeki anlamıyla da bağlantılıdır.

Fıkıh kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’de bahsedilen anlamında çeşitli fiil kalıplarıyla birçok ayette geçmektedir. Hz. Peygamber’in: «مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ» “Allah kimin için bir hayır dileyecek olursa, onu dinin inceliklerini anlamada da maharet (tefakkuh) sahibi kılar.”¹⁵ hadisi ile onun Abdullah b. Abbâs için yaptığı: «يَا رَبِّ! اللَّهُمَّ فَفِّهْهُ فِي الدِّينِ» “Ya Rabbi! Onu dinde fakih, yani dinin inceliklerini anlamada maharet sahibi kıl”¹⁶ duası bu anlamdadır.

Kelime anlamında da görüleceği üzere fıkıh kapsamında değerlendirilebilecek bir bilgiye ulaşabilmek için belirli bir birikim, zihinsel çaba ve yeteneğin bulunması gerekir. Bu özellik onun dikkat çekici yönünü oluşturur. Çünkü eşyanın hakikatine, inceliklerine vakıf olmak belirli ölçüde kabiliyeti, samimi çaba ve ilgiyi gerektirir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de:

وَطَّبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ

“Kalpleri üzerine mühür vurulmuştur, bu yüzden anlayamazlar.” ayetinde¹⁷ bu anlam dikkati çekmektedir.

Râgıb el-İsfahânî’nin, sonrasında birçok âlim tarafından da tekrarlanan “Fıkıh, görünenden görünmeyen bilgiye ulaşmaktır.”¹⁸ şeklindeki tanımı da fıkıh bilgisinin bir tür zihinsel çabayı gerektirdiğini anlatır. Bunun için yaratılıştan gelen bir yeteneğin bulunması da lazımdır.

Hz. Peygamber’in:

«نَصَرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثًا، فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ، فَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ، وَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ لَيْسَ بِفِقْهِهِ»

“Allah, bizim bir sözümüzü tam olarak ezberleyip bir başkasına aktaranın yüzünü ak etsin. Başkalarına fıkıh (incelikleri ihtiva eden hadis) nakleden nice kişiler vardır, naklettiği şahıs ondan daha fakihdir (yani o hadisin inceliklerini o kişiden daha iyi anlayabilir).” Yine

«وَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ لَيْسَ بِفِقْهِهِ»

“Nice fıkıh nakleden kişiler vardır fakih değildir.” hadisi¹⁹ dinin ana kaynaklarını anlamak için belirli bir çaba ve yeteneğin bulunması gerektiğine işaret ederken fıkıh kelimesinin anlamına da işaret etmektedir.

Görüldüğü üzere kelime olarak fıkıh bir şeyi bilmek ve özellikle sözü söyleyenin maksadını anlamak demektir. Söz açıksa bunu doğrudan doğruya, değilse düşünme ve

Fıkıh:
Görünenden
Görünmeyenin
Bilgisine Ulaşmak

araştırma yoluyla anlamak, fıkıhın ana özelliğini oluşturur. Bir ilmin adı olarak fıkıh, özellikle Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in sünnetini anlama ilmi demektir. Bu onun terim anlamı ile ilgili bir husustur.

Fıkıhın Terim Anlamı

Terimler veya ıstılahlar, bir ilim dalına mensup âlimlerin aralarında görüş birliğine vararak bir kelimenin sözlük anlamının dışında başka bir anlamda kullanılmasıyla oluşur. Terimler, bir ilmin özel dilini oluşturduğu için o dili bilmeyenlerin söz konusu ilmi anlamaları mümkün değildir. Bu açıdan terimler önemlidir. Meşhur terimler sözlüğü *Keşşâfu ıstılâhâtı'l-fünûn*'un yazarı Tehânevî (ö. 1158/1745?) her ilmin özel dilinin yani terimlerinin bilindiği takdirde o ilmin tahsilinde hocalara "teberrüken" (bereket beklemek için) ihtiyaç kalacağını söyler ve eserini bu sebeple kaleme alır.²⁰

Fıkıhın sözlük anlamı ile terim anlamı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü fıkıh, nasların inceliklerini anlama ve kavrama ile ilgili bir ilimdir. İslam toplumunda 2. (8.) yüzyılın ikinci yarısından itibaren dinî ilimlerin oluşum dönemiyle birlikte dinin ahkâm boyutunu konu edinen fıkıhın çeşitli tanımları yapılmıştır. Bu bağlamda İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe (ö. 150/767): (لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ) "*Herkesin kazandığı hayır kendisine, yaptığı kötülüğün zararı yine kendisinedir.*"²¹ ayetinin işaretiyle fıkıhı şöyle tanımlamıştır:

الْفَقْهُ: مَعْرِفَةُ النَّفْسِ مَا لَهَا وَمَا عَلَيْهَا

"Fıkıh, kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir."²²

Kişinin lehine olanlar, haklarını, faydasına ya da hayrına olanları, sevap getiren eylemlerini; aleyhine olanlar ise yükümlülüklerini, zararına olanları, günah olan eylemlerini

ifade eder. Bütün bu eylemlerin dinî, hukuki, ahlaki bir karşılığı vardır. Dolayısıyla tanım, sadece hukuki anlamda haklar ve vazifeleri değil, aynı zamanda inanç/itikad ve ahlaki ilgilendiren hususları da içermektedir.

Dinin farklı boyutlarının değişik ilim dallarının konusu hâline gelmesiyle birlikte bu tanıma "amelen" kaydı eklenecek fıkıhın alanı belirlenmiştir. Bu kayıpla inanç konuları akaid ve kelama; ahlak konuları tasavvuf ve ahlak ilmine terk edilerek fıkıh, şeri-amelî hükümlerin ilmi hâline gelmiştir. Böylece fıkıh, gündelik hayatta Allah ile insan, insan ile insan, insan ile devlet, devlet ile diğer devletler arasındaki hak ve ödevler ilişkisine ait kuralların ilmi olarak karşımıza çıkmıştır.

Şâfiî mezhebine mensup âlimler ise fıkıhı şöyle tarif etmişlerdir:

الْفَقْهُ إِصْطِلَاحًا: الْعِلْمُ بِالْأَحْكَامِ الشَّرْعِيَّةِ الْعَمَلِيَّةِ الْمَكْتَسَبَةِ مِنْ أَدِلَّتِهَا التَّفْصِيلِيَّةِ.

Fıkıh: "Şeri-amelî hükümleri özel delillerinden çıkararak bilmektir."²³ Tanımda geçen şeri hükümler ifadesi fıkıhın ilgili olduğu hükümlerin kaynağının din olduğuna işaret eder. Buna göre tatma, koklama ve dokunma gibi kaynağı duyu organları (havâss-ı selîme) olan duyusal hükümler ya da matematik formülleri gibi kaynağı salt akıl olan matematikselsel hükümler, fıkıhın konusuna dâhil değildir.

Tanımda geçen hükümler ifadesinin amelî (el-ameliyye) ifadesiyle kaydı, fıkıhın gündelik hayatta mükelleflerin eylemlerine ilişkin hükümleri incelediğini gösterir. Bununla inanç ve ahlaki ilgilendiren konuların fıkıhın alanı dışında olduğuna işaret edilir.

Hükümlerin delillerden çıkarılmış olması ise, onların zihnî çaba ve akıl yürütme (nazar ve istidlal) sonucu elde edildiğini göstermektedir. Bu kayıt ile Allah ve Resulü'nün bilgisi tanımın dışında bırakılmak istenmiştir.

Fıkıhın İlgili Olduğu Hükümler

İmâm-ı Âzam'ın
Fıkıh Tanımı

Çünkü Allah'ın bilgisi zatî olup, nazarî ve istidlâlî değildir; ilahî bilginin nazarî ve istidlâlî olduğunu söylemek O'nun için noksanlık ifade eder, Allah ise her türlü eksiklikten uzaktır. Hz. Peygamber de vahye muhatap olması sebebiyle dinde bilginin kaynağıdır, bu nedenle onun da nazar ve istidlale ihtiyacı yoktur. Delilini bilmeyerek bir görüşe tabi olan kişi anlamına gelen "mukallid" in bilgisi de bu tanımın dışında kalır. Çünkü onun bilgisinde delile bağlı zihinsel çaba yoktur. O sadece bir âlimin görüşünün peşine takılmıştır.

Tafsîlî Delil

Tafsîlî delile cüzi delil de denir. Bundan maksat herhangi bir meselenin hükmünü düzenleyen özel delil demektir. Buna göre hükme kaynaklık eden ilgili ayet veya hadis tafsîlî delil olmaktadır. Mesela evlenilmesi yasak olanları belirleyen Nisâ suresinin 23. ayeti tafsîlî delildir. Bununla da fıkıh usulünde incelenen Kitap, Sünnet, İcma ve Kıyas gibi hükmün kaynakları ve yöntemleri tanımın dışında tutulmak istenmiştir.

Osmanlı'nın son döneminde Hanefî fıkıhı esas alınarak daha çok borçlar, eşya ve yargılama hukuku alanındaki hükümleri kanunlaştıran *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*'nin 1. maddesinde yer alan:

الْفَقْهُ : عِلْمٌ بِالْمَسَائِلِ الشَّرْعِيَّةِ الْعَمَلِيَّةِ

"İlm-i Fıkıh: Mesâil-i şer'iyeye-i amelîyeyi bilmektir." şeklindeki tanımı, Şâfiîlerin fıkıh tanımıyla uyum gösteren daha özlü bir özelliğe sahiptir. Bu tanımda geçen "bilmek" ifadesi, usulüne uygun biçimde delillerden hüküm çıkarabilme bilgisine/melekesine sahip olmak demektir. Buna göre bilmek, birtakım ilke ve kaideleri içselleştirerek karşılaşılan meseleleri çözebilme kabiliyetine sahip olmayı ifade etmektedir. "Mesâil" kelimesi de delile dayanarak hükmü belirleyen meseleler demektir.

Fıkıh ilmiyle uğraşan kişiye "fakih" (çoğulu "fukahâ") denir ki dinin temel kaynaklarından hüküm çıkarabilecek yeti ve donanıma sahip âlim demektir. Bu manada "müçtehit" ile "fakih" aynı anlama gelir.

Fıkıh, "furû-ı fıkıh" ve "usûl-i fıkıh" olmak üzere iki kısımda ele alınır. Birincisi delillerden çıkarılmış hükümlerden oluşur. Fıkıhın kökleri, temelleri, esasları anlamına gelen "usûl-i fıkıh" ise müçtehidin tafsîlî, yani özel delillerden şeri-amelî hükümleri çıkarabilmesine yarayan kaidelerin ve yöntem bilgisinin ilmidir. Kısaca söylemek gerekirse, "usûl-i fıkıh", "furû-ı fıkıh"ta yer alan hükümlerin çıkarılmasına yarayan bir ilimdir.

İslam âlimleri:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ

"Görmedin mi? Allah nasıl bir misal verdi. Tatlı bir söz, kökü yerde sabit, dalları gökte olan şirin bir ağaç gibidir. O ağaç Rabbinin izniyle her zaman meyve verir."²⁴ ayetinden yola çıkarak fıkıhı ve usulünü meyveli bir ağaca benzetirler.²⁵ Buna göre fıkıhın iki kaynağı, Kur'an ve sünnet, meyve veren ağaçtır (müsmir). Hükümler, meyvelerdir (semere). Meyveyi devşiren (müstesmir) ise müçtehitir. Delillerin hükme delalet şekilleri (istismâr), uygulanan yöntemlerdir.²⁶

Günümüzde fıkıh özellikle akademik çevrelerde, dinin hukuki boyutunu teşkil eden "İslam Hukuku" tabiriyle karşılanmaktadır. Ancak İslam Hukukunda, fıkıhtan farklı olarak Allah ile kul arasındaki ilişkileri düzenleyen ibadet bahisleri (ibâdât) yer almamakta, bu alan daha çok ilmihâl türü eserlere bırakılmaktadır. İslam hukukunda insan-insan, birey-devlet ve devlet-devlet arası ilişkileri (muamelat ve ukûbât) ilgilendiren konulara yer verilmiştir.

Fıkıhın Kısımları

Fıkıh ve Usulü Arasındaki İlişki

FIKHIN ÖZELLİKLERİ

Fıkhın hukuk boyutunu oluşturan İslam hukukunun özelliklerini iki grupta ele almak mümkündür. Birincisi değişmez ve yapısal karakter arz edenler, ikincisi ise bunların doğrultusunda İslam hukukçularının çabaları sonucu şekillenen hususiyetlerdir. Yapısal anlamda vahiy kaynaklı hukuk oluşu, İslam hukukunun değişmez özelliğidir. Diğer iki özelliği olan din-ahlak-hukuk bütünlüğü ile çift yönlü müeyyideye sahip oluşu da bu özeliğinin tabii sonucudur. Gelişim süreci itibariyle hukukçuların kattığı değer de onun hukukçuların çabalarıyla oluşan özellikleridir. İslam hukukunun sivil bir çabanın ürünü olarak haricî baskıdan bağımsız olarak kendi tabii ortamında gelişmiş olması, meseleci yönleme bağlı bir gelişim göstermesi ve özgün sistematiğinin bulunması onun hususiyetleri arasındadır. Şimdi bu özellikleri detaylı bir şekilde ele alabiliriz.

Fıkhın/İslam Hukukunun Yapısal Özellikleri

Vahiy Kaynaklı Oluş ve Buna Yapılan Eleştiriler

İslam hukukunun vahiy kaynaklı oluşu onun en dikkat çekici yönünü oluşturur. Ana kaynakları Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'in sünnetidir. Dinî literatürde bu iki kaynağa ortak bir isimlendirme ile "nas" adı verilir.

Hüküm çıkarabilecek donanıma sahip olan âlimlerin öncelikle bu iki kaynağa başvurmaları gerekir. Allah ve Resulü'ne itaati emreden ayetler²⁷ bu konuda delil olduğu gibi şu ayet de bunu açıkça ortaya koyar:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ
وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ صِلًا لَا مَبِيئًا

İslam Hukukunun
Vahiy Kaynaklı
Oluşu

"Allah ve Resulü bir işte hüküm verdiği zaman artık mümin bir erkek ve kadın için o konuda başka bir seçenek yoktur. Kim Allah'a ve Resulü'ne karşı gelirse apaçık bir sapıklığa düşmüş olur."²⁸

Belirli bir meseleyle ilgili olarak söz konusu iki kaynakta açık hüküm yer alıyorsa, ona aynen uymak gerekir, aksi takdirde hüküm içtihat yoluyla tespit edilecektir. Bu konuda takip edilecek yönleme, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile onun Yemen'e gönderdiği Muâz b. Cebel arasında geçen şu meşhur diyalog açıkça işaret eder:

Hz. Peygamber: *Sana bir uyuşmazlık getirildiğinde neye göre hüküm vereceksin?*

Muâz: Allah'ın kitabındakine göre.

Hz. Peygamber: *Allah'ın kitabında açık bir hüküm bulamazsan?*

Muâz: Resûlullah'ın sünnetine bakarım.

Hz. Peygamber: *Onda da açık bir hüküm bulamazsan?*

Muâz: Re'yimle içtihat ederim, meseleyi sürüncemede bırakmam.

Bu cevaplar üzerine Hz. Peygamber memnuniyetini ifade ederek Allah'a hamdetmiştir.²⁹ Bu diyalogda fıkhın ilahî kaynaklı oluşuna vurgu yapılırken insanın çabasının önemine de açık biçimde yer verilmiştir.

Vahiy Kaynaklı Oluşuna Yöneltilen Eleştiriler

İslam hukukunun vahiy kaynaklı bir hukuk sistemi oluşu bazı araştırmacılarca olumsuz bir özellik olarak görülmüş ve bu karakterin İslam hukukunu statik bir yapı içerisinde bıraktığı iddia edilmiştir. Özellikle hukukun diğer normatif disiplinlerle ilişkisinin ele alındığı bazı modern çalışmalarda bu husus çok açık biçimde ifade edilmiştir. Bu iddiayı şöyle özetleyebiliriz:

İçtihat Muâz b.
Cebel'in Örneği

ƒDinin kuralları sabittir, değişmez. Gündelik hayatta karşılaşılan olaylar ise sürekli gelişme ve değişme hâlidir. Değişmeyen/statik din kurallarıyla, değişen hayatın ihtiyaçlarını karşılamak mümkün değildir. İslam hukuku da dine dayalı bir hukuk sistemi olduğuna göre o da değişmez kurallara sahiptir ve bu açıdan statik özellik taşımakta, dolayısıyla değişen ve gelişen hayatın ihtiyaçlarına cevap vermemektedir. Hayatı dondurmamak ve önüne engel koymamak için, din kuralları ile hukuk birbirinden bütünü ayrılmalıdır.³⁰ ƒ

İslam'ın Evrensel-
lik ve Süreklilik
Karakteri

Dikkatli ve objektif bir şekilde bakıldığında İslam hukukunun dinamik bir yapıya sahip olduğu görülür. Din olarak İslam'ın evrensellik ve süreklilik özelliği onun hukukunun da dinamik olmasını zaruri kılar. Aşağıdaki ayetler dinin evrenselliğini açık bir biçimde ortaya koyar:

“De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan O'ndan başka tanrı bulunmayan, dirilten ve öldüren Allah'ın hepinize gönderdiği elçisiyim.”³¹

“Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”³²

“Âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna Furkân'ı indiren Allah ne kutludur!”³³

“Biz seni başka değil, ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak bütün insanlara gönderdik; fakat insanların çoğu bunu bilmek istemiyorlar.”³⁴

Aynı zamanda “Diğer peygamberler sadece kendi kavmine gönderilirken ben, insanların tamamına gönderildim.”³⁵ hadisi de aynı gerçekliği ifade etmektedir.

Ayetlerde, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberlerin sonuncusu olduğu,³⁶ Allah nezdinde hak dinin İslam olduğu,³⁷ bu sebeple de Allah'ın din tercihinde sadece İslam'a

rıza göstereceği,³⁸ İslam'dan başka bir dinin asla kabul edilmeyeceği;³⁹ Kur'an'ın da Allah'ın koruması altında bulunduğu⁴⁰ gibi hususların vurgulanması İslam dininin evrensellik ve sürekliliğini göstermektedir.

İslam'ın söz konusu iki özelliğinden iki önemli sonuç orta çıkar. 1) **Evrensellik**, bir başka ifadeyle bütün insanlığı kendisine tabi olmaya davet edişi, onun mekân farkı gözetmeksizin bütün problemleri çözebilecek özellikte olmasını gerektirir. 2) **Süreklilik**, yani İslam'dan başka bir dinin gelmeyecek oluşu, dünya hayatı sona erinceye kadar insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek güçte olmasını zorunlu kılar. İşte bu noktada dinin en önemli aracı hukuk olmaktadır. Nitekim 1932 yılında Lahey'de toplanan Uluslararası Modern Hukuk Kongresi'nde Müslüman hukukçular tarafından alınan şu üç karar İslam hukukunun dinamizmini açık bir dille ifade etmektedir:

1) İslam hukuku (fıkıh) orijinaldir, hiçbir hukuk sisteminden etkilenmemiştir.

2) İslam hukuku **dinamiktir**, güncel ihtiyaçları karşılayabilecek dinamik bir yapıya sahiptir.

3) Söz konusu özellikleriyle İslam hukuku çağdaş hukukun kaynaklarından birisidir.

İslam hukukunu evrensel ve sürekli kılan, bir başka ifadeyle ona dinamizm kazandıran ana özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:⁴¹

Birinci Dinamik - Temel İlkeler: İslam hukukunun iki temel kaynağı Kur'an-ı Kerim ibadetler, evlenme ve boşanma ile ilgili bazı hususlar, bazı cezalar, miras hükümleri gibi kendilerinde **maslahatın sabit olduğu nadir meseleler** dışında ayrıntıya girmemiş ve yeterli miktarda temel ilkeler ve genel prensipler getirmiştir. Evrensel karakter taşıyan bu genel çerçeveli prensipler tüm zaman ve mekânlarda

Keine Raum-
Zeit bind

Kur'an ve
Sünnet'in İşlevi